

میراث طبیعی در برگزیده تمامی پدیده های طبیعی

از سال 1996، روابط و مناسبات متقابل آدمی با محیط زیست پیرامونش، به عنوان چشم‌اندازهای فرهنگی که تلفیقی از عملکردهای طبیعت و بشر هستند و نشانگر تکامل جامعه انسانی هستند، مورد توجه و بازنگری قرار گرفته است.

بر اساس ماده 2 از کنوانسیون 1972 یونسکو، میراث طبیعی در سه گروه دسته بندی و تعریف شده، شامل:

1- آثار طبیعی متشکل از ترکیب های فیزیکی و زیست شناسی یا مجموعه ای از این گونه ترکیب ها که از نظر زیبایی شناسی یا علمی دارای ارزش جهانی استثنایی هستند.

2- ترکیبات زمین شناسی و جغرافیای طبیعی و مناطق کاملاً مشخص که زیستگاه حیوانات و منطقه رشد گیاهانی می باشد که در معرض انقراض و نابودی بوده و از نظر علمی، حفاظت از آنها دارای ارزش جهانی است.

3- محوطه های طبیعی یا مناطق طبیعی که مرز آنها به دقت مشخص شده است و از نظر علمی، ضرورت حفاظت و یا زیبایی طبیعی آنها، دارای ارزش جهانی استثنایی هستند.

پدیده‌ها یا مناطقی که از آنها یاد شد و اموال طبیعی نیز نامیده می شوند، براساس ضوابط مشخصی به عنوان میراث طبیعی جهانی در نظر گرفته خواهند شد.

این پدیده ها و مناطق شامل موارد زیر است:

- نمونه‌های برجسته‌ای که معرف مراحل عمده سیر تحول زمین باشد (از جمله نشانه‌ها و مدارک مربوط به شیوه‌های زیست، فرایندهای فعال زمین‌شناسی در تحول و شکل‌گیری زمین یا عناصر زمینی،)

آثار رویدادهای طبیعی مهم

- نمونه‌های شاخص معرف فرایندهای بوم‌شناختی و زیست‌شناختی مربوط به تحول زیستگاه های آب شیرین، زیستگاه های ساحلی و اجتماعات گیاهی و جانوری

- آثار معرف پدیده‌های طبیعی یا حوزه‌هایی که زیبایی طبیعی استثنایی و اهمیت زیباشناختی دارند

- زیستگاه‌های طبیعی که از نظر حفظ تنوع زیست‌شناختی اهمیت بسیار دارند. (از جمله آن دسته‌ای که در برگزیده گونه‌های در معرض خطرند و از جنبه علمی یا حفاظتی ارزش جهانی استثنایی دارند)

از یک نگاه، میراث طبیعی را می توان در بر گیرنده تمامی پدیده‌های طبیعی از گذشته‌های دور در آغاز پیدایش اندیشه بشری تا به امروز دانست که دارای جایگاه یا نقش فرهنگی هستند. در مواردی این پدیده‌ها نقش خود را تا به امروز نیز همچنان حفظ کرده‌اند و گاهی تنها در اسطوره‌ها و باورهای کهن باقی مانده‌اند. نکته شایان توجه در این خصوص آن است که در گذر زمان، همسو با تکامل و تعامل اندیشه‌ها و باورها، نگرش آدمی به این پدیده‌ها نیز دستخوش تغییر شده است. این نقش و جایگاه، در زمان‌هایی در شکل تقدس در باورها و اعتقادات آدمی شکل گرفته و گاه به جهت اهمیتی است که در معیشت زندگی روزمره انسان داشته و دارد.

از نگاهی دیگر، پدیده‌های طبیعی که دارای نقشی اثرگذار یا هر گونه عملکرد و تعامل در پیدایش و یا تداوم حیات انسانی یا تمدن‌های بشری بوده یا هستند، میراث طبیعی محسوب می‌شوند. کنش و واکنش‌ها و تعامل‌های بین آدمی و زیست بومش در طول قرن‌های متمادی، شکل‌گیری مجموعه‌ای از دانسته‌ها را موجب گردیده که انتقال و انباشت آنها در گذر نسل‌ها، دانشی را گرد آورده که همان فن آوری است.

چگونگی پیدایش فن آوری در سالیان کهن و تکوین آن، همواره تابعی از متغیرهای شرایط زیست محیطی انسان بوده. فن آوری در تمدن‌های گوناگون و در هر منطقه، متناسب با شرایط طبیعی و محیطی، صورت‌های گوناگونی یافته؛ چرا که آدمی نیز گوناگونی‌های جبری طبیعت را با دامنه اختیار و پاری اندیشه خویش مهار کرده است. در نتیجه، گاه دستاوردهای بهره‌گیری از فن آوری سنتی و گاه بنیادهای پیدایش این فن آوری در شرایطی که حاصل تعامل انسان و طبیعت باشند را می‌توان میراث طبیعی دانست؛ البته این زمانی است که این درهم آمیختگی، دستاوردی شگرف، ارزشمند، زیبا و یا اثرگذار در حیات بشری پدید آورده باشد.

زیست بوم تمامی گیاهان یا جانورانی که از ویژگی‌های یک منطقه خاص جغرافیایی باشند و یا به جنس و گونه‌ای با خصوصیات منحصر به فرد تعلق داشته باشند، اعم از جانورانی که دائماً در محدوده جغرافیایی خاصی زندگی می‌کنند و یا آنهایی که مهاجرند ولی از مسیرهایی ویژه عبور می‌کنند، از منظر نقش و جایگاهشان، در معیشت، باورها و اعتقادات و یا دیگر جنبه‌های زندگی انسانی، میراث طبیعی محسوب می‌شوند. مناطق رویش مجموعه‌ها و یا گاهی گونه‌های ارزشمندی از گیاهان دارویی از نمونه‌های بارز این تعریف هستند.

میراث طبیعی گاهی عنصری است از عناصر معمولی طبیعی که عموماً به سبب شکل طبیعی ویژه، محل خاص قرارگیری و یا نوع کاربری آن، دارای جایگاه و نقش فرهنگی ویژه‌ای است. در بیشتر موارد در ذهن مردمان، تداعی کننده نشانه‌ای از باوری کهن بوده است. مناطق یا پدیده‌های طبیعی گوناگونی که در اسطوره‌ها یا متن‌های کهن از تقدس یا نقش فرهنگی آن یاد شده است، مانند کوه اسپروژ در شاهنامه یا رودهای مقدسی که سرزمین ایران ویج (سرزمین آریایی) را در بر گرفته‌اند و یا دریاچه چیچست، مشخصاً در تعریف میراث طبیعی قرار می‌گیرند.

ناصر رضایی رییس گروه میراث طبیعی پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری